

ARKTISEN ALUEEN GEOPOLITIikka

Valtioneuvoston vuoden 2026 ajankohtaisselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta (VNS 2/2026 vp) korostaa arktisen alueen kasvavaa merkitystä Suomen turvallisuudelle. Selonteko painottaa sen varmistamista, että Natolla on arktisella alueella vahva pelote ja puolustus erityisesti Venäjän muodostamaan uhkaan vastaamiseksi. Selonteko toteaa, että arktinen alue liittyy erottamattomasti Euroopan ja transatlanttiseen turvallisuuteen ja painottaa pohjoismaisen yhteistyön merkitystä.

Nämä painotukset heijastavat merkittävää muutosta Suomen arktisessa politiikassa. Muutosta pohjusti jo Ulkoministeriön vuoden 2025 arktiset linjaukset (Ulkoministeriön julkaisuja 2025:7). Linjauksissa todetaan, ettei arktista aluetta voida enää nähdä kansainvälisten turvallisuuspoliittisten jännitteiden ulkopuolisena ”poikkeusalueena”, vaan osana suurvaltakilpailun kiristymistä. Suomi on arktisessa politiikassaan painottanut alueen taloudellisia mahdollisuuksia, kansainvälistä yhteistyötä ja monenkeskistä hallintaa, kun taas turvallisuuspoliittiset riskit ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Suomi sijaitsee kahden strategisesti merkittävän alueen, Itämeren ja Arktiksen, risteyskohdassa ja Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyyksien myötä Arktis ja Itämeri nähdään yhä selvemmin yhtenä geostrategisena kokonaisuutena. Tämä on merkittävä muutos julkiseen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen puheeseen, sillä vielä joitakin vuosia sitten keskustelun painopiste oli lähes yksinomaan Itämeren alueella.

Arktisen alueen muuttunut asema

Kylmän sodan aikana arktinen alue oli keskeinen osa Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välistä ydinpelotetta, koska mannertenvälisten ohjusten lyhimmat lentoradat kulkevat pohjoisnavan yli. Kylmän sodan päätyttyä alueen strateginen merkitys väheni, ja Arktiksesta alettiin puhua ”rauhan ja vuoropuhelun alueena”. Kansainvälinen yhteistyö Venäjän ja lännen välillä toimi suhteellisen hyvin, ja turvallisuuspolitiikka jäi pitkälti arktisen yhteistyön ulkopuolelle.

Suomi oli keskeisessä roolissa arktisen monenkeskisen yhteistyön ja erityisesti Arktisen neuvoston rakentamisessa. Suomen arktisessa politiikassa korostuivat ilmastonmuutos, ympäristönsuojelu, kestävä kehitys ja alkuperäiskansojen asema. Samalla Suomessa nähtiin alueella huomattavia taloudellisia mahdollisuuksia ja alue oli merkittävässä roolissa Suomen ulkosuhteiden hoidossa. Tätä ajattelua kuvasti esimerkiksi presidentti Sauli Niinistön aloite arktisesta huippukokouksesta, jonka tavoitteena oli myös lännen ja Venäjän välisten suhteiden liennyttäminen.

Jo ennen vuotta 2022 suurvaltakilpailun kiristyminen alkoi kuitenkin heikentää alueen turvallisuustilannetta. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa muutti arktisen alueen geopoliittisen tilanteen perusteellisesti. Samalla Arktisen neuvoston toiminta käytännössä pysähtyi, ja yhteistyö on sittemmin jatkunut vain rajoitetusti työryhmätasolla.

Ilmastonmuutos ja taloudelliset odotukset

Arktisen alueen muutoksen keskeinen taustatekijä on ilmastonmuutos, joka lämmittää aluetta huomattavasti muuta maailmaa nopeammin. Tähän on yhdistetty suuria taloudellisia odotuksia. Arvioiden mukaan noin 13 prosenttia maailman löytämättömistä öljyvaroista ja 30 prosenttia maakaasuvaroista sijaitsee arktisella alueella. Lisäksi Koillisväylän kautta kulkevien merireittien on arvioitu lyhentävän Euroopan ja Aasian välistä matkaa jopa 40 prosenttia verrattuna Suezin kanavan reittiin. Arktinen alue on merkittävä myös

avaruusinfrastruktuurin maa-asemien näkökulmasta, sillä sieltä on parhaat yhteydet satelliittien käyttämille radoille.

Viime vuosina taloutta koskevat odotukset ovat kuitenkin osittain maltillistuneet. Arktinen toimintaympäristö on osoittautunut logistisesti vaikeaksi, kalliiksi ja poliittisesti epävakaaaksi. Taloudellisesta näkökulmasta alueen merkitys ei silti ole kadonnut, erityisesti Venäjän kannalta, jolle alue on elintärkeä. Suomelle Yhdysvaltojen ja Kanadan kanssa solmittu ICE Pact-sopimus tarjoaa kauan odotettuja taloudellisia mahdollisuuksia.

Venäjän arktinen strategia

Venäjä on arktinen suurvalta, joka hallitsee yli puolta Jäämeren rantaviivasta. Alueen taloudellisilla ja sotilaallisilla resursseilla on ratkaiseva merkitys Venäjän kahden keskeisen tavoitteen kannalta: Putinin hallinnon säilyttämiselle ja Venäjän suurvalta-aseman vahvistamiselle.

Venäjän talous on vahvasti riippuvainen energiaviennistä. Noin 80 prosenttia maan maakaasusta ja 17 prosenttia öljystä tuotetaan arktisella alueella, ja osuuksien arvioidaan kasvavan tulevaisuudessa. Jopa viidennes Venäjän viennistä tuotetaan alueella. Samalla vanhat Länsi-Siperian energiavarannot ehtyvät vähitellen, mikä lisää Arktiksen strategista merkitystä Venäjälle.

Sotilaallisesti arktinen alue on Venäjälle elintärkeä. Kuolan niemimaalle sijoitettu Pohjoinen laivasto muodostaa Venäjän merellisen ydinpelotteen ytimen. Alueella operoivat ydinsukellusveneet takaavat Venäjän toisen iskun kyvyn ja siten koko maan ydinpelotteen uskottavuuden. Kuolan alue on samalla tärkeä Venäjän konventionaalille pelotteelle ja globaalille voimanprojisoinnille.

Tämän suojaamiseksi Venäjä on rakentanut arktiselle alueelle laajan ilma- ja ohjuspuolustusjärjestelmän, jota maa- ja merivoimat tukevat. Merkittävä osa maan suurtehoisesta tutkaverkosta sijaitsee arktisilla alueilla. Konfliktitilanteessa Venäjä pyrkisi todennäköisesti työntämään puolustustaan kauemmas Kuolan niemimaasta ja häiritsemään Naton vahvennusreittejä Atlantilla. Tämä kytkee myös Suomen Lapin turvallisuuden ja samalla Suomen alueellisen koskemattomuuden suoraan suurvaltakilpailuun, sillä Venäjä oletettavasti tarvitsisi operaatioissa Suomen maa- ja ilmatilan käyttöä.

On syytä olettaa, että Venäjän arktisen politiikan keskeiset strategiset tavoitteet säilyvät suurelta osin ennallaan myös tulevina vuosina. Venäjän tavoitteena on edelleen hyödyntää alueen hiilivetyvarantoja, kontrolloida ja kehittää Koillisväylän meriliikennettä, ylläpitää suhteellista sotilaallista etulyöntiasemaansa alueella ja rajoittaa Naton toimintaa Arktiksella.

Venäjän sotilaallinen toiminta

Venäjä on kehittänyt arktista sotilaallista kapasiteettiaan järjestelmällisesti viimeisten 15 vuoden aikana. Pohjoisen laivaston keskeisiin voimiin kuuluu noin 70 alusta, erityisesti strategisia sukellusveneitä ja ohjussukellusveneitä. Lisäksi Venäjällä on yli 40 jäänmurtajan laivasto, jota voidaan hyödyntää myös sotilaallisiin tarkoituksiin.

Venäjän sotilaallinen toiminta alueella on sisältänyt aggressiivisia demonstratiivisia elementtejä. Harjoituksiin on sisältynyt kovapanosammuntoja, simuloituja hyökkäyksiä ja nopeita valmiusharjoituksia lähellä Norjan rajoja. Hyökkäyssodan jälkeen toiminta on paradoksaalisesti rauhoittunut ja siirtynyt enemmän Barentsin merelle. Tätä voi selittää mm. tarve suojata tehokkaammin Kuolan niemimaan ydinasekykyä. Lisäksi Venäjä käyttää aktiivisesti GPS-häirintää, NOTAM-varoituksia ja muita hybridivaikuttamisen keinoja.

Venäjä on yksittäisistä Euroopan arktisen alueen toimijoista edelleen sotilaallisesti vahvin, ja maa pitää suhteellisen ylivoimansa säilyttämistä äärimmäisen tärkeänä, samoin kuin sen kykyä strategiseen aloitteen ja eskalaatiodominanssin ylläpitoon. Naton asema alueella vahvistui Suomen ja Ruotsin Nato-liittymisten

myötä. Tämä muuttaa koko pohjoiseurooppalaisen näyttämön voimatasapainoa. Venäjälle tämä on suuri menetys, ja Moskovalle on entistä suurempa haasteena varmistaa suhteellisen edun aseman säilyttäminen.

Venäjä on pyrkinyt esittämään oman toimintansa puolustuksellisenä ja syyttänyt länttä alueen militarisoinnista. Käytännössä länsimaiden sotilaallinen aktiivisuus on kuitenkin lisääntynyt vasta Venäjän toiminnan seurauksena, ja lännen tavoitteena on ollut ennen kaikkea pelotteen vahvistaminen sekä eskalaatoriskien hallinta.

Suomen ja Naton asema

Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyydet ovat muuttaneet pohjoisen Euroopan strategista tasapainoa merkittävästi. Suomesta on tullut keskeinen osa Naton pohjoista puolustusta, ja Pohjois-Suomi liittyy entistä selvemmin Pohjois-Atlantin merireittien turvallisuuteen.

Pohjoismainen puolustusyhteistyö on samalla syventynyt. Ruotsi ja Norja tarjoavat Suomelle yhteydet länteen, mikä vähentää riippuvuutta Itämerestä. Erityisesti pohjoisten liikenneyhteyksien kehittämisestä on tullut tärkeä osa Suomen turvallisuuspolitiikkaa. Ruotsi ja Norja ovat alkaneet kehittää puolustuskykyään. Suomi on puskuri Venäjän uhkaa vastaan, ja Suomen itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus ovat molemmille keskeisiä turvallisuusintressejä, jotka sitovat niitä Suomen turvallisuuteen myös pitkällä aikavälillä.

Yhdysvaltojen rooli alueella säilyy keskeisenä, vaikka epävarmuus maan sitoutumisesta Euroopan turvallisuuteen ja samalla myös Pohjois-Eurooppaan on kasvanut. Samalla arktisen alueen strateginen merkitys Yhdysvalloille on lisääntynyt esimerkiksi Kiinan kasvavan läsnäolon vuoksi, johon vastatakseen Yhdysvallat hyötyy vahvasta liittolaisverkostosta pohjoisessa. Jos Yhdysvaltojen sitoutuminen Natoon edelleen merkittävästi heikkenisi, korostuisi entisestään pohjoismaisen yhteistyön sekä muun muassa Britannian johtaman JEF-yhteistyön merkitys.

Kiinan kasvava läsnäolo

Kiinasta on tullut yhä tärkeämpi toimija arktisella alueella. Kiina määrittelee itsensä ”lähes arktiseksi valtioksi” ja liittää arktisen politiikkansa laajempaan Belt and Road -hankkeeseen. Kiinaa kiinnostavat erityisesti Koillisväylän merireitit, alueen luonnonvarat ja avaruusinfrastruktuuri. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on lisännyt Venäjän riippuvuutta Kiinasta myös arktisella alueella. Venäjä tarvitsee Kiinaa markkinoiksi, investoijaksi ja teknologian toimittajaksi, mikä samalla kasvattaa Kiinan vaikutusvaltaa alueella.

Pohjoismaissa suhtautuminen Kiinaan on muuttunut selvästi aiempaa epäluulisemmaksi. Useita kiinalaishankkeita on rajoitettu tai estetty turvallisuussyistä. Pitkällä aikavälillä Kiinan läsnäolon kasvu voi muodostaa merkittävän geopolittisen muutostekijän myös Pohjois-Amerikan turvallisuuden näkökulmasta.

Arktisen poikkeuksellisuuden loppu

Ajatus arktisesta alueesta erityisenä ”matalan jännitteen alueena” ei enää vastaa nykyistä turvallisuuspoliittista todellisuutta. Venäjä näkee suhteensa länteen pitkäkestoisena strategisena ja ideologisena vastakkainasetteluna, jossa sotilaallinen voima ja painostus ovat keskeisiä välineitä.

Samalla länsimaat ovat pitkään uskoneet, että arktinen yhteistyö voisi lieventää vastakkainasettelua. Tämä ajattelu on osaltaan johtanut siihen, että länsi ali-investoi arktiseen puolustukseen samalla kun Venäjä vahvisti omaa sotilaallista asemaansa alueella. ”High North, low tension” -ajattelu auttoi pitämään Naton läsnäolon rajallisena ja loi Venäjälle strategista liikkumatilaa.